

ક્ષય રોગના દર્દીઓની એડવર્સ
ડ્રગ રિએક્શન મેનેજમેન્ટ માટેની
માર્ગદર્શિકા

વિષયવસ્તુ

પ્રકરણ I

એડવર્સ ડ્રગ રિએક્શન (ADR) શું છે

1

પ્રકરણ II

સામાન્ય ADRs અને તેમનું સંચાલન

3

ADR અંગે ટીબીના દર્દીઓ સાથે વાતચીત

10

પ્રકરણ III

ADR ની તીવ્રતા

11

ADR મેનેજમેન્ટમાં સારવાર કોઓર્ડિનેટરની ભૂમિકા

ટીબીના દર્દીઓને ADR મેનેજમેન્ટ માટે ડોક્ટરો પાસે મોકલવા

1 એડ એડવર્સ ડ્રગ રિએક્શન એટલે શું

પરિચય

ટીબીની સારવાર માટે ઘણી દવાઓનો ઉપયોગ જરૂરી છે અને મોટાભાગના દર્દીઓ તેમને સહન કરવામાં થોડી મુશ્કેલી અનુભવે છે. આ દવાઓ પ્રત્યે લોકોની પ્રતિક્રિયાઓ અલગ-અલગ હશે, અને તેથી આગાહી કરી શકાતી નથી. આ માર્ગદર્શિકા તમને તમારા દર્દીઓના આડઅસરો અને તેમના સંચાલન પરના પ્રશ્નોના સંચાલન માટે સારી રીતે સજ્જ કરવામાં મદદ કરશે.

એડવર્સ ડ્રગ રીએક્શન (ADR) શું છે?

ADR એ કોઈ અનિચ્છનીય અથવા હાનિકારક પ્રતિક્રિયા છે જે દવા લીધા પછી અનુભવાય છે અને દવાને કારણે થઈ હોવાની શંકા છે.

પ્રતિફળ અસરની તીવ્રતા સહનશીલ અને હળવા ADRથી ગંભીર અને જીવલેણ ADRs સુધી બદલાય છે.

એન્ટી ટીબી સારવાર પરના દરેક ટીબી દર્દીનું પ્રતિફળ દવાની પ્રતિક્રિયા માટે નજીકથી નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ જેથી તે/તેણી સારવાર બંધ ન કરે.

સારી ટીબી સારવારના પરિણામ માટે વહેલી તપાસ અને ADRs નું પૂરતું સંચાલન જરૂરી છે.

કયા દર્દીઓમાં ADRs વધવાની સંભાવના છે?

કોઈપણ ટીબી દર્દીને ADR સ્કેન થાય છે. જો કે, કેટલાક દર્દીઓમાં ADRs વિકસિત થવાની સંભાવના વધુ હોઈ શકે છે.

જેઓ એન્ટી ટીબીની સારવાર દરમિયાન દારૂનું સેવન કરે છે

જેઓ એક જ સમયે ટીબી માટે અન્ય દવાઓ (હોમિયોપેથીક, આયુર્વેદિક, યુનાની, વગેરે) લેતા હોય છે.

જેઓ અન્ય રોગોથી પીડિત છે જેમ કે ડાયાબિટીઝ, વધતી બીપી (હાઈપરટેન્શન), થાઇરોઇડ ડિસઓર્ડર, યકૃત અને મુત્રમાર્ગના રોગો.

એચ.આઈ.વી ચેપ સાથે જીવતા ટીબીના દર્દીઓ

વૃદ્ધ ટીબીના દર્દીઓ

જેઓ પાંડુરોગથી પીડિત અને કુપોષિત છે

જેઓ તેમની દવાઓ નિયમિત નથી લઈ રહ્યા

2 સામાન્ય ADRs અને તેમનું સંચાલન

ઉબકા અને ઉલટી

પેટમાં અગવડતા અને ઉલટી થવાની ઇચ્છાની ઉત્તેજના.

દર્દીઓની સલાહ અને આશ્વાસન આપે છે કારણ કે તે સામાન્ય રીતે સમય સાથે ઉકેલે છે.

થોડીવાર પછી દવાઓ લેવાનું સૂચન કરો.

દર્દીઓને કેળામાં દાખલ કરેલી દવાઓ લેવાની સલાહ આપો.

દવા લેતા પહેલા દર્દીઓને હળવો આહાર લેવાની સલાહ આપો.

પર્યાપ્ત હાઇડ્રેશનની ખાતરી કરો. જો જરૂરી હોય તો ORS નો ઉપયોગ સૂચવો.

અગવડતા ઓછી કરવા માટે લીંબુની સુગંધ જેવા ઘરેલું ઉપાય સૂચવો. એન્ટાસિડ એસિલોક અથવા રેન્ટાકનો ઉપયોગ કરી શકાય છે જે ડોક્ટરની સલાહ લીધા પછી ORS ઉપલબ્ધ છે.

જો ઉબકા ચાલુ રહે તો, ઉલટીમાં લોહી અને/ અથવા તીવ્ર ડિહાઇડ્રેશન હોય તો તેમની સારવાર કરનાર ડોક્ટરની પાસે મોકલો.

જઠરનો સોજો અને પેટમાં દુખાવો

પેટના સ્તર પર લાલાશ અને સોજો પીડા અને અગવડતા તરફ દોરી જાય છે.

દર્દીઓને સલાહ અને આશ્વાસન આપે છે કારણ કે તે સામાન્ય રીતે સમય સાથે નિરાકરણ લાવે છે.

દવા લેતા પહેલા હળવું ભોજન લેવાનું સૂચન કરો.

જો પેટમાં તીવ્ર દુખાવો અથવા ઉલટીમાં લોહી નિકળે તો ડોક્ટરનો સંદર્ભ લો.

ALS

ઢીલા, પાણીવાળા મળ અથવા વારંવાર મળત્યાગ કરવાની આવશ્યકતા.

દર્દીઓને સલાહ અને આશ્વાસન આપે છે કારણ કે તે સામાન્ય રીતે સમય સાથે નિરાકરણ લાવે છે.

પ્રવાહીના સેવન (પાણી, છાશ, લીંબુ પાણી અને નાળિયેર પાણી) ને પ્રોત્સાહિત કરો.

ઓરલ રિહાઇડ્રેશન સોલ્યુશન આપો અને દર્દી /પરિવારને ડિહાઇડ્રેશનના સંકેતો પર ધ્યાન આપવાનું કહો.

જો દર્દીને ડિહાઇડ્રેશન થાય છે, તો ડોક્ટર પાસે મોકલો.

માથાનો દુઃખાવો અને ચક્કર

માથામાં દુઃખાવો અથવા નીચે પડવું અથવા લથડીયા ખાવાનું વલણ.

દર્દીઓને સલાહ અને આશ્વાસન આપે છે કારણ કે તે સામાન્ય રીતે સમય સાથે નિરાકરણ લાવે છે.

પ્રવાહીના સેવનને પ્રોત્સાહિત કરો.

જો સમસ્યા ચાલુ રહે અને/ અથવા ગંભીરતા વધે તો ડોક્ટર પાસે મોકલો.

ત્વચાની ફોલ્લીઓ, ખંજવાળ અને એલર્જીક પ્રતિક્રિયાઓ

ત્વચાની લાલાશ અગવડતા તરફ ઢોરી જાય છે.

પ્રતિક્રિયાઓ સમય સાથે ઓછી થતી હોવાથી દર્દીઓને સલાહ અને આશ્વાસન આપે છે.

શુષ્ક ત્વચા માટે મોઇશ્ચરાઇઝિંગ ક્રીમનો ઉપયોગ સૂચવો.

જો ગંભીર એલર્જીક પ્રતિક્રિયાઓ હોય/ લક્ષણોમાં કોઈ સુધારો ન થાય અથવા જો લક્ષણો વધુ વણસે તો ડોક્ટર પાસે મોકલો

સાંધાઓમાં દુખાવો.

ઘૂંટણ, કાંડા, કોણી અને અન્ય સાંધામાં દુખાવો.

દર્દીઓને સલાહ અને આશ્વાસન આપે છે કારણ કે તે સામાન્ય રીતે સમય સાથે નિરાકરણ લાવે છે.

દર્દીને આઇબુપ્રોફેન ધરાવતી દવાઓ લેવા સામે સલાહ આપે છે. તેના બદલે આરામ માટે પેરાસીટામોલ (કોસિન) લઈ શકાય છે.

જો બે કરતા વધારે સાંધા શામેલ હોય, અથવા પીડામાંથી રાહત ન મળે તો ડોક્ટર પાસે મોકલો.

કળતર, બળતરા, ખાલી ચઢી જવી હાથ અને પગમાં

દબાણ અથવા 'ટાંકણીઓ અથવા સોઈઓ' ની સંવેદના અનુભવવા અથવા ઓળખવાની અક્ષમતામાં ઘટાડો જેવી હાથ અને પગમાં અસમાન્ય સંવેદનાઓ

દર્દીઓને સલાહ અને આશ્વાસન આપે છે કારણ કે તે સામાન્ય રીતે સમય સાથે નિરાકરણ લાવે છે.

ખાતરી કરો કે દર્દી પિરીડોક્સિન લઈ રહ્યો છે. જો દર્દી પાયરિડોક્સિન ન લેતો હોય અને કળતર અને ખાલી ચાલુ રહે, તો સારવાર કરનાર ચિકિત્સકની પાસે મોકલો

જો સમસ્યા ચાલુ રહે તો ડોક્ટર પાસે મોકલો.

કમળો

આંખો, ત્વચા, મ્યુકોસલ સપાટીની પીળાશ પડતી ફીકાશ.

પ્રમાણમાં અસામાન્ય ADR.

દર્દીએ બધી દવાઓ બંધ કરી દેવી જોઈએ અને તરત જ સારવાર કરનાર ચિકિત્સકની સલાહ લેવી જોઈએ.

થાક અને કંટાળો

ઉર્જા, શારીરિક અને માનસિક થાકમાં ઘટાડો

જો દર્દી થાક અને કંટાળાની ફરિયાદ કરે, ખાસ કરીને સતત તબક્કા (સી.પી.)માં, તો દર્દીને હળવું વ્યાયામ કરવાની, થોડું ચાલવાની અને સવારના સૂર્યપ્રકાશમાં બેસવાની સલાહ આપો.

તંદુરસ્ત અને પોષક ખોરાક ખાવા પર ભાર મૂકો.

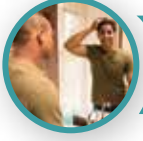

વાળ ખરવા અને ત્વચા કાળી પડવી

વધુ પડતા વાળ ખરવા અને ત્વચાના રંગમાં ફેરફારો.

દર્દીની ચિંતાઓ સ્વીકારો. અભિવ્યક્ત કરો કે તમે સમજો છો કે શરીરમાં થતા ફેરફારોને સ્વીકારવા મુશ્કેલ છે પરંતુ દર્દીઓએ રોગ સામે લડતા ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ.

ખાતરી કરો કે સારવાર પૂર્ણ થવા પર, શરીર જાતે સુધારશે અને તેથી દર્દીઓને વધુ સાડું લાગશે.

દર્દીઓ તેમની સારવાર પૂર્ણ કર્યા પછી નિષ્ણાતની સલાહ પણ લઈ શકે છે.

તંદુરસ્ત અને પોષક ખોરાક ખાવા પર ભાર મૂકો

ADR અંગે ક્ષય રોગના દર્દીઓ સાથે વાતચીત

● તમે આજે સારા /સુંદર લાગો છો. તમને કેવું લાગે છે?

જે કહેવામાં આવી રહ્યું છે તેનું પ્રતિભાવ આપો. જો વ્યક્તિ કહે, “મારી પીઠમાં ખરેખર મને દર્દ થઈ રહ્યું છે” તેમને કહો, “તમારી પીઠ દુ:ખે છે, તો તેનાથી તમાને તકલીફ થતી હશે?”

● સાંભળો!

શું ચાલી રહ્યું છે તે સમજવામાં દર્દીઓને મદદ કરો

● દર્દી ડોક્ટરને મળ્યો છે કે કેમ અને તેઓ કેવું અનુભવે છે તે તપાસો

ડોક્ટરે તેમને શું કરવાની સલાહ આપી છે તે સમજો

● કોઈપણ તારણો પર ફૂટી પડશો નહીં

એવું ન કહો કે તે કોઈ મોટી વાત નથી; સમજો કે તે દર્દી અને તેમના પરિવાર માટે એક મોટી બાબત છે

● તેમની પીડા અને /અથવા મુશ્કેલીઓ સ્વીકારો, તેની પણ ખાતરી કરો કે તેઓ જલ્દી સારા થઈ જાય.

તેમને યાદ અપાવો કે તેમનો સંઘર્ષ અસ્થાયી છે અને ટૂંક સમયમાં સમાપ્ત થવાનો છે

● દર્દી સુધારણાનાં ચિહ્નો બતાવી રહ્યો છે તેની ખાતરી આપો

જો કોઈપણ તબક્કે અસ્પષ્ટ હોય, તો કૃપા કરીને દર્દીઓને તેમના સારવાર કરનારા ચિકિત્સક પાસે મોકલો

● પરિવારની શામેલ કરો

3 ADRs ની ગંભીરતા, તેનું સંચાલન અને ડોક્ટર પાસે ક્યારે મોકલવું

સામાન્ય ADRs	સારવાર સંયોજક		સારવાર કરનાર ચિકિત્સક પાસે મોકલો	
	હળવું	મધ્યમ	ગંભીર	સંભવિત ગંભીર
ઉબકા અને ઉલટી	 ડહિઇડ્રેશનનાં લક્ષણો સાથે ઉબકા અને ઉલટી.	 તરસ, ચક્કર, થાક, શુષ્ક મો અને આંખો સૂકાઈ જવા, દવિસમાં થોડું અને 4 વખત કરતા ઓછું મૂત્ર થવું જેવા ડીહાઇડ્રેશનનાં લક્ષણો સાથે ઉબકા અને ઉલટી.	 તીવ્ર ઉલટી, તીવ્ર ડહિઇડ્રેશન, ઇલેક્ટ્રોલાઇટ અસંતુલનના સંકેતો અને લક્ષણો.	 ઉલટી, ચેતનાના બદલાયેલા સ્તરમાં ગંભીર અને લોહીના બધા ચહિનો અને લક્ષણો.
જઠરનો સોજો અને પેટમાં દુખાવો	 અવારનવાર અસ્વસ્થતા, ખાટા ઓડકારો સાથે મોમાં ખાટા સ્વાદ.	 પેટના ઉપલા ભાગમાં બળતરાની લાગણી અને ઘણીવાર એસિડિટી.	 પેટમાં તીવ્ર પીડા, એસિડિટી, બળતરા, પેટનું ફૂલવું, ઉલટી થવી.	 ઉલટીમાં ગંભીર અને લોહીના બધા સંકેતો અને લક્ષણો, ચેતનાના બદલાયેલા સ્તર, ઇલેક્ટ્રોલાઇટ અસંતુલન.
ઝાડા	 2-3 ઢીલા મળ, ડહિઇડ્રેશનના કોઈ ચહિનો અને લક્ષણો નથી.	 ડીહાઇડ્રેશનનાં ચહિનો અને લક્ષણો સાથે 3-10 ઢીલા પૂરવાહી અથવા પાણીયુક્ત મળ.	 10 થી વધુ પાણીયુક્ત મળ, ડહિઇડ્રેશનના સંકેતો અને લક્ષણો, ઇલેક્ટ્રોલાઇટ અસંતુલન.	 ગંભીરતાનાં બધાં ચહિનો અને લક્ષણો; મળમાં લોહી, તાવ, પેટમાં તીવ્ર દુખાવો, ચેતનાના બદલાયેલા સ્તર.
કળતર, બળતરા, હાથ અને પગમાં ખાલી ચઢવી	 હાથ અને પગમાં હળવી ખાલી ચઢવી અને નબળાઇ આવી જવી.	 નષિકૃરીચતા અને નબળાઇની તીવ્રતામાં ફરમશ: વધારા સાથે ઝણઝણાટ, ભોકાવું, બળતરા અથવા કળતર.	 મધ્યમ ન્યુરોપથીના ચહિનો અને લક્ષણો, સ્પર્શ કરવાની આત્યંતકિ સંવેદનશીલતા.	 સંકલન અને સંતુલનનો અભાવ, સ્નાયુઓની નબળાઇ, આંતરડા અને મૂત્રાશય પર નબળું નચિત્રણ.
સાંધામાં દુખાવો	 ટચીંગ જોઈટ પર દુખાવો.	 ચાલતી વખતે દુખાવો અને સાંધામાં અને તેનીઆસપાસ સોજો અને લાલાશ, ગરમી.	 જડતા, નાજુકતાના વધવાના સંકેતો.	 ગંભીરતાનાં બધાં ચહિનો અને લક્ષણો; નબળાઇ, સાંધાઓનું મર્યાદિતિ હલનચલન.
ત્વચા પર ફોલ્લીઓ, ખંજવાળ અને એલર્જીક પ્રતક્રિયાઓ	 ખંજવાળ, ત્વચા પર ફોલ્લીઓ.	 કળતર અને બળતરાની સંવેદનાઓ સાથે ખંજવાળ અને ત્વચા પર ફોલ્લીઓ.	 હોઠ અને જીભના વધેલા કદ અને વળાંકો પર વધેલા સોજા સાથે ખંજવાળ.	 ગંભીર અને સંભવિત જીવન માટે જોખમી એલર્જીક પ્રતક્રિયા અથવા ત્વચાની પીડાદાયક ફોલ્લીઓ અથવા ત્વચા ઉત્તરવા સાથે ત્વચાનો ગંભીર વક્રિર

